

Олена Малицька, кандидат педагогічних наук

Бердянського державного педагогічного університету

РЕАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КУЛЬТУРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

У поданій статті осмислюється значення і місце культури в духовному житті суспільства та формуванні особистості. Розглянуто умови реалізації гуманістичного потенціалу культури в сучасному суспільстві.

Постановка проблеми. Нова соціально-економічна й політична ситуація, яка склалася останніми роками в Україні, спричинила зміни в усіх сферах життя суспільства, зміни пріоритетів і цінностей не тільки в економіці й політиці, а й у культурі та моралі.

Об'єктивні закономірності сучасного соціального розвитку вимагають не бездумних виконавців, а мислячих людей, творчий потенціал, висока ступінь інформованості й спеціальної підготовки яких доповнені національною самосвідомістю, моральною культурою й естетичним смаком. Освічена людина сучасного інформаційного суспільства – це не тільки й не стільки “знаюча” людина: гуманістичні аспекти в структурі особистості набувають значення пріоритетних. Це підвищує вимоги до освіти, яка формує і розвинутий інтелект, і внутрішню культуру людини.

Останніми роками підвищився міжнародний престиж нашої країни, зміцніла система її державного управління, поліпшилося матеріальне становище українців. Однак це лише перші й досить скромні результати розбудови нашої держави. Вони не можуть запобігти негативним наслідкам “перехідного періоду”: непоправним втратам в екології й культурній спадщині, еміграції кращих представників творчої еліти української нації, які не дають змоги Українській державі найближчим часом досягти світового рівня якості життя, який би відповідав вимогам сучасного інформаційного суспільства.

Усі ці негаразди позначаються й на системі освіти: гуманітарні предмети як і раніше є “другорядними”, змістовні, процесуальні й науково-методичні аспекти процесу культурологічної підготовки є недостатньо розробленими у вітчизняній школі.

Але ж сьогоднішні підлітки, молоді люди – це майбутні активні учасники всіх соціальних процесів у суспільстві. Ринкові відносини розширили можливості молоді щодо культурної ідентифікації й розкрили нові горизонти для формування

ціннісних орієнтацій. Засвоюючи стандарти поведінки, молода людина може визначити межі своєї зовнішньої ідентифікації лише в рамках масової культури. Саме тому сфера культури й освіти мають бути пріоритетними в державі. І, насамперед, нагальною проблемою є їхня інтеграція – культура й освіта мають бути єдиним комплексом, у якому кожен специфічний елемент доповнює й збагачує інші. Отже, головне завдання, що постає перед державою й українським суспільством, полягає у створенні культурного освітнього середовища для трансляції цінностей загальнолюдської й української національної культури молодому поколінню.

Аналіз останніх досліджень. Осмислення значення й місця культури в житті суспільства й формуванні особистості протягом багатьох століть було актуальною проблемою соціології, історії, педагогіки й інших наук. І. Кант, Г.В.Ф. Гегель, А. Тойнбі, Д. Шпенглер, М.О. Бердяєв, В.В. Розанов, М.М. Бахтін, Ж.-П. Сартр, М.С. Казан, С.М. Іконнікова, Є.В. Соколов й інші мислителі довели, що культура – це створене людиною матеріальне й духовне середовище її існування, процес і результат буття людини, умова розвитку її творчих здатностей, форма передачі духовного досвіду людства. Системоутворювальною основою культури є її гуманістична основа, що відбиває самотність й унікальність духовного життя, концентрує ідеали суспільства, визначає зміст і форми людських відносин.

У працях Г. Спенсера, Б.К. Маліновського, Є.В. Соколова, Л.Г. Ніколаєнка обґрунтована соціально-практична природа культури та визначені її функції, серед яких особливе місце посідають виховна й освітня. Психолого-педагогічні основи культуровідповідного розвитку особистості закладені в дослідженнях Л.С. Виготського, О.М. Леонтьєва, Б.Т. Ліхачова, С.Л. Рубінштейна, О.В. Запорожця, Г.С. Тарасова, Б.Ю. Щербакова, Н.Є. Щуркової, П.М. Яковсона та інших.

РЕАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КУЛЬТУРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Проблеми формування соціокультурних аспектів особистості були вивчені в роботах Г.П. Шевченко, Л.М. Баженко, В.І. Власової, Т.С. Комарової, Т.Є. Ісаєвої й інших дослідників.

Проблеми взаємодії культури й освіти висвітлюють роботи низки вчених: Д.Б. Кабалецького, М.С. Кагана, Н.І. Киященка, Б.Т. Ліхачова, Л.М. Масол, Г.П. Шевченко, О.О. Мелік-Пашаєва, Б.М. Неменського, М.Ф. Овсяннікової, О.П. Радиної, Б.П. Юсова, О.С. Ушакової, Г.М. Ципіна.

Значущий доробок у розкритті й реалізації освітнього потенціалу культури вітчизняних вчених та педагогів (О.М. Семашко, Л.Г. Ніколаєнко, Н.Є. Миропольська, Л.М. Масол, О.І. Онищенко та інші).

Культурне середовище трактувалося як визначальний фактор у формуванні особистості такими вченими, як В.І. Вернадський, А.І. Панченко, К. Леві-Стросс, П.О. Флоренський. Проблеми потенціалу педагогічно організованого культурного середовища вивчалися Б.В. Асаф'євим, К. Орфом, Р. Штайнером.

Отже, низка аспектів проблеми визначення місця культури в житті суспільства й формуванні особистості є достатньо висвітленою в науковій літературі, але ж суперечності сучасності висувають нові питання на шляху розв'язання цих завдань.

Мета статті. Глибока суперечність між потенційними можливостями гуманітарної культури сприяти розвитку творчих початків в людині та вітчизняним рівнем їхньої реалізації зумовили доцільність теоретичного дослідження цієї проблеми. Метою даної статті є розкриття гуманістичного потенціалу культури й умов його реалізації в освітньому просторі, які б сприяли гармонізації відносин “людина – суспільство – держава”.

Виклад основного матеріалу. Сучасні культурологічні дослідження визначають культуру як ціннісно-змістовний, нормативно-регулятивний і символіко-інформаційний зміст будь-якої сфери суспільно значимої діяльності (О.Я. Флієр). Сутність гуманістичної культури можна охарактеризувати як здатності людини не тільки усвідомлювати й опановувати загальнолюдські й національні духовні цінності, а й ефективно реалізовувати їх у повсякденній практиці.

Можна виділити такі особливості культури як соціального механізму, що становлять сутність її гуманістичного потенціалу:

- культура акумулює багатовіковий досвід людства й окремої нації;
- культура формує людину, сприяє становленню суспільства;
- культурні норми контролюють якість і кількість одержуваної людиною інформації.

Включення людини у світ культури відбувається протягом усього життя, але способи засвоєння нею культури відмінні в різні періоди життя людини. Глибина й результат впливу культури на людину залежать від чутливості її організму, сили внутрішньої мотивації, взаємодії людини з соціальними групами та інститутами, досягнутого рівня культурного розвитку. Засвоєння культури відбувається як за допомогою генетично обумовлених, так і опанованих у процесі навчання механізмів. Співвідношення біологічних і культурних факторів у процесі формування культури залежить від віку, індивідуальних якостей, розвиненості особистості, від методів виховання й навчання, застосовуваних суспільством.

Формування особистості через культуру – проблема, що становить ядро багатьох педагогічних концепцій. Одним із напрямків педагогіки, що сягає періоду античності, є так звана “педагогіка культури”.

Творець педагогіки культури німецький мислитель Дільтей вважав, що людину можна пізнати й зрозуміти через культуру, яка задовольняє її духовні потреби. Суть цієї педагогічної концепції полягає в пошуках шляхів формування особистості вихованця з використанням накопичених людством цінностей культури, а ідеал сформованої особистості проявляється в рівні духовної культури й моральності. Найбільш значимою проблемою виховання, відповідно до даної теорії, є формування людської особистості шляхом залучення її до світу цінностей культури, що забезпечує збереження її наступності.

У наш час відроджується інтерес до педагогіки культури й відповідно до цього висуваються нові вимоги до функцій освіти, яка не просто має надавати комплекс знань, умінь і навичок, а сприяла б формуванню ціннісних орієнтацій молодого покоління. Сучасними вченими культура трактується як головний аспект гуманізації суспільства, а єдино можливим способом впливу на процес формування цінностей особистості вважається цілеспрямована організація духовної діяльності людини, “організація її переживань” (Б. М. Неменський).

“Организация физического и умственного труда – условие необходимое, но недостаточное для воспитания всесторонне развитого, культурного, высоконравственного человека, способного в своей дальнейшей жизни и деятельности быть выше эгоистических, мещанских интересов. Организация переживаний – задача на порядок более сложная...” [1, – 156].

Вважається, що для створення адекватного освітнього культурного середовища, яке сприяло

РЕАЛІЗАЦІЯ ГУМАНІСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КУЛЬТУРИ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

б “організації переживань”, доцільним є розробка й реалізація методів і прийомів, що ведуть до сенсорного насичення особистості, розвитку здатностей до чуттєво-образного збагнення навколишнього світу, відчуттю внутрішнього зв’язку з ним, до самовираження й гармонізації емоційних станів, до розвитку відповідальних, життєзберігаючих відносин з навколишнім світом через практичну взаємодію особистості в системі “людина – природа – суспільство”.

Формування особистості, здатної цінувати, творчо засвоювати й зберігати цінності культури сьогодні є пріоритетним: якості, які властиві культурній особистості, притаманні не кожній людині, і це свідчить, що гуманістичні ідеали не формуються природно. Присвоєння людиною культурних цінностей – лише потенційна можливість, яка зрідка реалізується в сучасному суспільстві. Реалізація потенціалу культури, її формування можуть бути успішними лише в умовах цілеспрямованої й педагогічно організованої діяльності всіх соціальних інститутів, і, в першу чергу, школи.

Сьогодні сфера освіти має змогу цілеспрямовано та послідовно впливати на соціокультурний розвиток людини. Освітні установи, зокрема ВНЗ, є найбільш ефективними суспільними інститутами, в яких процес соціокультурної комунікації організується, стає систематичним і набуває творчої спрямованості. Отже, навчальна діяльність виступає певним соціокультурним феноменом, що забезпечує цей процес. При цьому навчальна діяльність не тільки припускає трансляцію накопиченого людством досвіду від покоління до покоління, має стабілізуючий вплив на розвиток культури суспільства, а й визначає культурне відновлення, оскільки зміна самої навчальної діяльності впливає на свідомість і поведінку членів суспільства.

Провідними цілями навчально-виховного процесу сучасної школи є освоєння культуротворчого досвіду людства і створення на цій основі цілісної системи умов, що сприяють соціокультурному розвитку особистості. Навчання у вищій школі має бути спрямоване на усвідомлення відповідальності за особистісний імідж не тільки як освіченої людини, а й як людини культурної, а отже, й усвідомлення своєї ролі в трансляції культури. Таким чином, розв’язання проблем соціокультурного розвитку особистості безпосередньо пов’язане з психологічною перебудовою кадрів і гуманізацією їх ціннісно-орієнтаційної сфери.

Така орієнтація особистості припускає перехід особистісного статусу з позиції пасивного споживача духовних цінностей у статус соціально-активного співучасника й творця культурного жит-

тя; а отже, й справжній особистісний саморозвиток.

Розв’язання цього завдання можливе за умови вдосконалювання системи професійної підготовки фахівців, її орієнтації на розвиток індивідуальності й самостійності особистості, активне залучення до педагогічного процесу як суб’єкта культурно-освітнього простору ВНЗ. Це стає можливим за умов досягнення студентами такого рівня сформованості навчальної діяльності, яка не тільки забезпечує її продуктивність, а й сприяє їх культурній ідентифікації. Мова йде про необхідність формування культури навчальної діяльності як невід’ємної частини загальнокультурного розвитку майбутнього фахівця.

Нагальним завданням сучасної педагогіки є всебічне розкриття потенційних можливостей особистості, її індивідуальних особливостей. Це обумовлено спрямованістю освітнього процесу на її проблеми, оскільки для нового суспільства потрібна активна творча особистість як основна рушійна сила суспільства. Сучасна система освіти, що спирається на науково-теоретичну базу формування особистості, для розв’язання зазначеної проблеми широко використовує різноманітні засоби й форми, серед яких культуровідповідний розвиток особистості набуває особливого значення.

Культуровідповідний розвиток можна трактувати як відповідність освіти культурі певного часу, орієнтування людини не тільки на опанування нею, її відтворення, а й на культуротворчість. Для цього доцільним буде створення атмосфери співтворчості, діалогу особистостей. Потенційно культура – це механізм спілкування вихователя та виховання, оскільки образи культури характеризуються єдністю почуттєвих і значеннєвих компонентів, а сфера емоційних переживань молодшої людини має емоційно насичуватися й підкріплюватися смисловою основою. Крім того, в аксіологічному аспекті образи культури виступають як цінності.

Умовами створення адекватного освітнього простору є: наповнення навчальної програми ціннісним, індивідуально-значимим змістом для студента; підвищення суб’єктної ролі студента в педагогічній взаємодії; організація співробітництва й діалогічного спілкування в навчально-виховному процесі.

Сучасна освіта має формувати в людині не тільки систему знань, а, перш за все, систему почуттів. Зміст сучасної освіти є відтворенням буття людини, її відносин і діяльності в соціумі, природі, духовній сфері. Крім знань і способів діяльності, передбачається, що він має містити

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com